

Orłowski, Bolesław

Eugeniusz Olszewski jako historyk techniki

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 39/3 - 4, 135-140

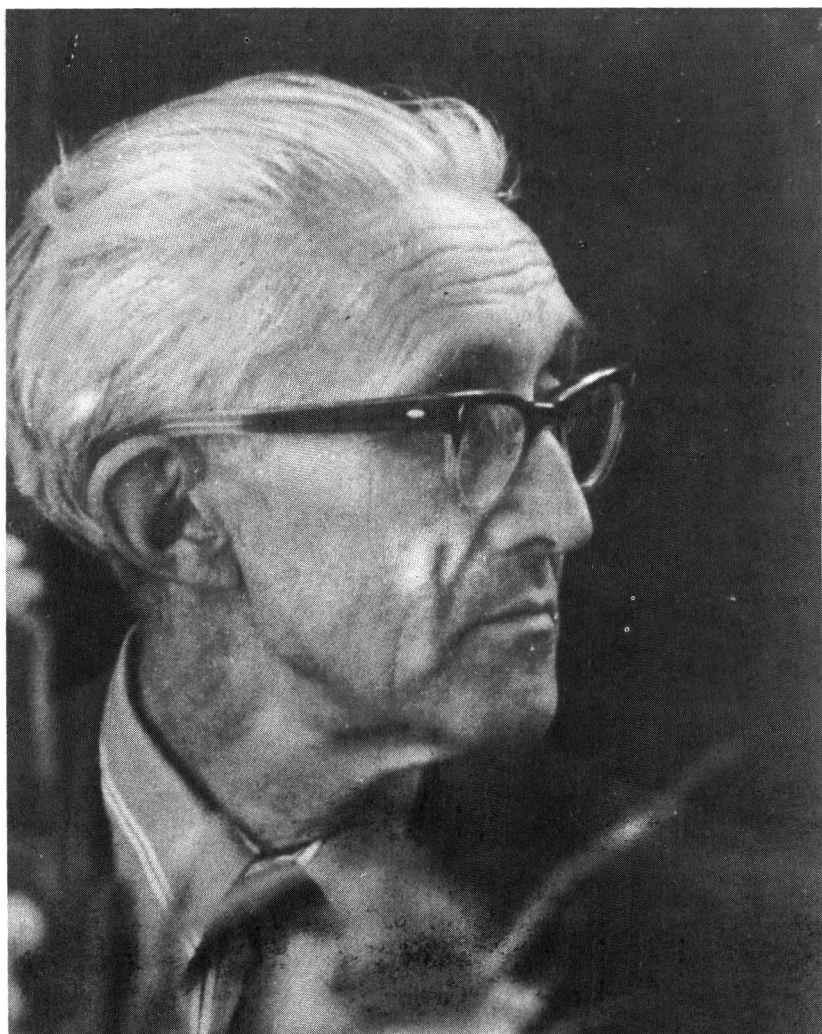
1994

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Eugeniusz Olszewski (4 XII 1911–1 VI 1994)

Absolwent Politechniki Warszawskiej (1935), doktor nauk tech. (1945), profesor (1951, zw. 1966), twórca i kierownik Katedry Historii Techniki PW (1956–69), zastępca kierownika Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN (1958–68), członek (kor. 1963, rzecz. 1981) Międzynarodowej Akademii Historii Nauki, członek Towarzystwa Naukowego Warszawskiego (korespondent od 1951, rzeczywisty od 1981), współtwórca i prezes (1968–74) dożywni honorowy ICOHTEC; autor ok. 350 publikacji.

EUGENIUSZ OLSZEWSKI JAKO HISTORYK TECHNIKI

1 czerwca 1994 r. zmarł profesor Eugeniusz Olszewski – uczony o błyskotliwej inteligencji i wszechstronnych wręcz renesansowych zainteresowaniach, wielki erudyta. Nie sposób Go przypisać do jakiejś dyscypliny naukowej, sam określał się najchętniej jako filozof techniki. Historia techniki była tylko jedną z kilku dziedzin, jakie uprawiał z zamiłowaniem i właściwą Mu skrupulatnością. Ale zawdzięcza Mu wyjątkowo dużo. On to bowiem głównie sprawił, że zalicza się ją dziś w Polsce do uznanych oficjalnie dyscyplin naukowych. Zapoczątkował ją u nas w naukowym wymiarze Feliks Kucharzewski na przełomie stuleci, Olszewski reaktywował ją wykorzystując popaździernikowe tendencje do wzbogacania życia intelektualnego i zadbął o ugruntowanie jej trwałej pozycji. Nie prowadził właściwie w tym zakresie własnych badań, ograniczając się głównie do syntetyzujących przemysłów, których wyniki – nierzadko błyskotliwe – ogłaszał najczęściej *en passant*, w dyskusjach na sympozjach, na marginesie recenzji, w sprawozdaniach z kongresów czy konferencji międzynarodowych. Publikując sam niemal wyłącznie drobiazgi, włożył ogromną pracę w „zakulisową” działalność, której owocem były coraz częstsze na naszym rynku księgarskim pozycje z dziedziny historii techniki. Przede wszystkim polegała ona na opracowywaniu bardzo wielu niezwykle wnikliwych i drobiazgowych recenzji wydawniczych, w których wyzyskiwał swą głęboką wiedzę i wielostronną erudycję. Warto zwrócić uwagę na tę ukrytą, nie znaną szerszej opinii rolę Olszewsiego, bo właśnie w znacznej mierze dzięki Jego niewidocznej pracy polskie publikacje w zakresie historii techniki reprezentowały w ubiegłych trzech dziesięcioleciach relatywnie wysoki poziom. Na pewno utrzymał je od wielu błędów i wzbogacił. Miał również swój udział we wprowadzaniu na polski rynek przekładów cennych pozycji zagranicznych z tej dziedziny. Działał też aktywnie w komitetach redakcyjnych wielu czasopism fachowych, m.in. „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki” (1956–1970, niemal przez całe ten okres faktycznie nim kierując jako zastępca redaktora naczelnego), „Studiów i Materiałów z Dziejów Nauki Polskiej” (1955–1973), „Organonu” (1964–1974).

Podobnie było z Jego rolą na polu ściśle naukowym – był przede wszystkim organizatorem, światłym opiekunem i krytycznym, choć na ogół życzliwym weryfikatorem cudzych badań. Wspomagał i popierał wszelkie, nawet amatorskie czy hobbystyczne krajowe badania w zakresie historii techniki, wciągał wszystkich zainteresowanych tą dziedziną do współpracy z odpowiednimi placówkami badawczymi,

nie szczędził im dobrych rad i zachęty. Dbał o propagowanie historii techniki w Polsce, przełamując opory zarówno ze strony „czystych” historyków, nierzadko pełnych rezerwy wobec tego typu badań, jak i ze strony nie doceniających znaczenia historii techników-praktyków. Uważał za potrzebną popularyzację tej dziedziny – w tej sprawie bywał niekiedy aż do przesady wyrozumiały, uważając, że nawet kiepska popularyzacja przynosi jakąś korzyść sprawie, że przeciera drogę, że przyczynia się do obecności problematyki w świadomości społecznej.

Eugeniusz Olszewski stworzył w 1956 r. pierwszą w Polsce katedrę historii techniki na Politechnice Warszawskiej, jako komórkę pozawydziałową, i kierował nią, prowadząc wykłady do 1969 r., kiedy została włączona do powstałego wówczas na tej uczelni Instytutu Nauk Ekonomiczno-Społecznych. Kierował też badaniami nad historią techniki jako zastępca kierownika Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN w latach 1958–1968, patronując licznym zespołom, m.in. Zespołowi Historii Hutnictwa kierowanemu przez doc. Mieczysława Radwana, zapewniając mu konieczne fundusze, co zaowocowało rewelacyjnymi odkryciami dotyczącymi starożytnego hutnictwa świętokrzyskiego, zmieniającymi poglądy na historię naszej części Europy w pierwszych wiekach naszej ery. Był też promotorem i recenzentem prac doktorskich i habilitacyjnych z tej dziedziny. Dał się poznać w ciągu wielu lat jako kompetentny i pracowity członek Rady Naukowej Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN oraz Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN. W latach 1981–1991 zorganizował przy Politechnice Warszawskiej i prowadził podyplomowe seminarium historii techniki i wyższego szkolnictwa technicznego.

Zasługi profesora Olszewskiego jako organizatora badań i kontaktów między uczonymi zajmującymi się historią techniki nie ograniczały się do forum krajowego. To w Jego domu narodził się ICOHTEC – pierwsza międzynarodowa organizacja historyków techniki. Pewnego wieczora w 1968 r. państwo Olszewscy podejmowali kolację trzech wybitnych zagranicznych uczonych: Maurice’a Daumasa z Paryża, Melvina Kranzberga z Atlanty i Lwa Szuchardina z Moskwy. Atmosfera stworzona przez Gospodarzy – dobrze poinformowani wiedzą, że w budowaniu tej niepoślednią rolę odegrały talenty kulinarne Małżonki Profesora, Pani Barbary – zaowocowała pomysłem utworzenia wspomnianej organizacji, którą następnie czterej badacze szybko zrealizowali. Olszewski został pierwszym prezydentem stowarzyszenia, był nim do 1974 r.; po latach, w uznaniu zasług, wybrano Go Prezydentem Honorowym. Członkostwo honorowe przyznało Mu także amerykańskie Society for the History of Technology. ICOHTEC i związane z organizowanymi przezeń sympozjami coroczne kontakty z badaczami zagranicznymi były cenną zdobyczą dla uczestniczących w nich, niekiedy nawet stosunkowo licznie jak na tamte czasy, polskich historyków techniki. Był wszakże czymś więcej – organizacją umożliwiającą współpracę międzynarodową pomimo ograniczeń, jakie stwarzała tocząca się wówczas zimna wojna. Wśród czynników prowadzących, na przekór wszelkim różnicowaniom, do integracji, z pewnością i on miał jakieś znaczenie. O tym także warto pamiętać.

Eugeniusz Olszewski wywarł bez wątpienia niemały wpływ na swoich współpracowników, doktorantów, asystentów. W znacznym stopniu ukształtował intelektualnie badaczy działających dziś w Polsce na tym polu, z niżej podpisanym włą-

cznie. Jeśli nasza historia techniki jest stale obecna na forum międzynarodowym, to w dużym stopniu także Jego zasługa, dzieje bowiem się tak dzięki Jego uczniom. Jego kontakty z podwładnymi były przykładowe, zazwyczaj nie ograniczały się do stosunków czysto służbowych. Profesor dbał o to, by były w pełnym tego słowa znaczeniu partnerskie, nie miał w najmniejszych zapędów despotycznych. Chętnie znajdował czas na kontakty towarzyskie – a nawet sportowe – był, jeszcze po pięćdziesiątce, niezłym tenisistą, bardzo dobrze jak na amatora grał w brydża i w szachy. Wieczory u państwa Olszewskich były zawsze, na przekór epoce, w której przyszło nam żyć, ozłą dobrych manier.

Ważniejsze publikacje Eugeniusza Olszewskiego z dziedziny szeroko pojętej historii techniki

1. *O roli i rozwoju nauk technicznych*. „Życie Nauki” 1951 nr 5–6 s. 572–589.
2. *Odrodzenie w Polsce. Stan nauki i praktyki technicznej*. „Przegląd Techniczny” 1954 nr 1 s. 24–30.
3. *Dziesięć lat nauk inżynieryjno–budowlanych w Polsce Ludowej*. „Nauka Polska” 1954 nr 1 s. 8–35.
4. *Z dyskusji o pojęciu i metodologii historii techniki*. „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej” t. 2 Warszawa 1954 s. 587–596.
5. *Nauki inżynieryjno–budowlane*. W: *Dziesięć lat rozwoju nauki w Polsce Ludowej*. Warszawa 1956 s. 597–621.
6. *Rola postępu technicznego w procesie historycznym*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1956 nr 1 s. 47–70 (współautor J. Pazdur).
7. *U początków naszego budownictwa przemysłowego*. „Inżynieria i Budownictwo” 1956 nr 4 s. 115–118.
8. *Le développement de la science en Pologne, 1945–1955*. Warszawa 1956 (ts. w językach angielskim, hiszpańskim, niemieckim i rosyjskim; współautor B. Suchodolski).
9. *W stulecie urodzin Konstantego Ciolkowskiego*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1957 nr 4 s. 637–649 (ts. w języku angielskim: *To commemorate the centenary of the birth of Constantin Ciolkowski*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” nr specjalny obcojęzyczny 1957–1958 s. 25–34).
10. *Czy i z nas będą się śmieli?* „Przegląd Kulturalny” 1958 nr 49.
11. *Zezowaty Polifem czyli o «Historii Polski»*. „Przegląd Kulturalny” 1959 nr 4.
12. *Les problèmes de periodisation dans l’Histoire de la Science et de la Technique*. W: *Actes du IXe Congés International d’Histoire des Sciences, Barcelona–Madrid 1–7 Septembre 1959*. Barcelona–Paris 1960 s. 678–683 (ts. w „Archives Internationales d’Histoire des Sciences” 1960 nr 50–51 s. 110–114).
13. *XXV–lecie Polskiego Związku Inżynierów i Techników Budownictwa*. „Inżynieria i Budownictwo” 1960 nr 4 s. 118–120.
14. *Czynniki postępu naukowego – międzynarodowe sympozjum w Oxfordzie*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1961 nr 4 s. 721–725.
15. *Z dziejów polskiej myśli technicznej*. „Wynalazczość i Racjonalizacja” 1961 nr 8–9 s. 8–12.
16. *Życie i działalność Feliksa Jasińskiego*. W: *Wstęp do Pism F. Jasińskiego*. Warszawa 1961 s. 13–64 (współautor J. Mutermilch).
17. *Dyskusja o metodzie badań nad dawną techniką*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1962 nr 3 s. 392–394, nr 4 s. 561–563.
18. *The scope of the history of technology and its place among other sciences*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, numer specjalny obcojęzyczny 1962 s. 91–97.

19. Wypowiedzi w dyskusji w: *Scientific change, historical studies in the intellectual, social and technical conditions for scientific discovery and technical invention, from Antiquity to the Present* (pod red. A. C. Crombie). Londyn 1963 s. 332, 788–789.

20. *Z rozważań nad humanizmem i postępem technicznym*. W: *Problemy kultury i wychowania. Zbiór studiów*. Warszawa 1963 s. 373–382.

21. *L'action de la technique sur l'homme*. „Organon” 1964 Vol. 1 s. 141–146.

22. *Periodisation of the history of science and technology*. „Organon” 1964 Vol. 1 s. 195–206.

23. *Outline of the development of Polish science*. „Organon” 1965 Vol. 2 s. 249–259.

24. *Some regularities of the development of science in the XXth century*. „Organon” 1965 Vol. 2 s. 193–212 (współautor I. Malecki; wersja polska: *Niektóre prawidłowości rozwoju nauki XX wieku*. „Zagadnienia Naukoznawstwa” 1965 nr 4 s. 15–32).

25. *Z dziejów polskiej myśli technicznej*. W: *Podstawowe problemy współczesnej techniki*. T. 10. Warszawa 1965 s. 187–212 (współautor B. Orłowski).

26. *Powstanie Politechniki*. W: *Politechnika Warszawska 1915–1965*. Warszawa 1965 s. 37–46 (współautor R. Łąkowski).

27. *Rozwój Politechniki*. Tamże s. 47–159.

28. *Perspektywy rozwoju historii nauki i historii techniki w Polsce*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1967 nr 2 s. 241–251.

29. *U źródeł współczesnej rewolucji naukowo–technicznej*. „Wiadomości Historyczne” 1967 nr 1

30. *Początki współczesnej rewolucji naukowo–technicznej*. „Wiadomości Historyczne” 1967 nr 2

31. *Główne czynniki współczesnej rewolucji naukowo–technicznej*. „Wiadomości Historyczne” 1967 nr 4 s. 165–174.

32. *Historia nauki i historia techniki w Polsce Ludowej*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1967 nr 4 s. 755–764.

33. *Technika*. W: *Dziejów Polski blaski i cienie*. Warszawa 1968 s. 305–321.

34. *The social significance of the history of science and the history of technology*. „Organon” 1968 Vol. 5 s. 105–111.

35. *La notion et le developpement des sciences techniques*. W: *Actes du XIIIe Congrès International d'Histoire des Sciences*, tome X B: *Histoire des Techniques*. Paris 1968 (wersja polska: *Rozwój i pojęcie nauk technicznych*. „Zagadnienia Naukoznawstwa” 1967 nr 2–4 s. 79–84).

36. *Technika*. W: *Wielka Encyklopedia Powszechna PWN*. Warszawa 1968 s. 432–436.

37. *Znaczenie badań i nauczania w zakresie historii techniki i kultury materialnej*. W: *Muzea i zabytki techniki w Polsce*. Warszawa 1970

38. *O roli techniki w cywilizacji współczesnej*. „Studia Filozoficzne” 1970 nr 3 s. 3–15.

40. *Badania nad wdrażaniem postępu technicznego przez kraje nie będące jego inicjatorami*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1971 nr 3 s. 565–575.

41. *Les sciences et les techniques dans la période de la revolution scientifico–technique*. „Organon” 1971 Vol. 8 s. 41–53.

42. *Huber Maksymilian Tytus*. W: *Dictionary of Scientific Biography* Vol. 6. New York 1972 s. 534–535.

43. *Nauka polska w latach 1900–1914*. W: *Historia Polski*. T. 3 cz. 2: 1900–1914. Warszawa 1972 s. 850–861.

44. *Kopernik a cywilizacja XX wieku*. „Studia Filozoficzne” 1973 nr 2 s. 29–38 (wersja angielska: *Copernicus and the civilisation of the 20th century*. „Organon” 1975 Vol. 11 s. 155–166).

45. *W sprawie prac M. Radwana nad korelacją pomiędzy zawartością fosforu w żelazie i żużlu dymarskim*. „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej” seria D z. 7, 1973 s. 71–75.

46. *Polish Galician oile*. „Technology and Culture” Chicago 1973 nr 2 s. 173–174 (współautor B. Orłowski).

47. *Memoriał w sprawie nauczania w Polsce historii nauki i historii techniki*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1973 nr 2 s. 303–323 (współautorstwo Komisji).

48. *Rozwój organizacji nauki w Warszawie w początkach XX wieku*. Warszawa 1975 s. 353–361 (współautor B. Olszewska).

49. *O strukturze rewolucji technicznych. Na marginesie artykułu E. W. Constanta*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1975 nr 1 s. 71–77.

50. *Gieologia w Warszawskim politechnicznym instytucie*. W: *Russko-Polskije swiazi w oblasti nauk o Ziemi*. Moskwa 1975 s. 106–109 (współautor J. Zaleski).

51. *Od wiedzy technicznej do nauk technicznych*. W: *Historia nauki polskiej*. T. 3. Wrocław 1977 s. 629–645.

52. *Metodologiczne zagadnienia historii techniki jednego kraju*. W: *Wybrane problemy historii nauki i techniki*. Prace Naukowe Instytutu Historii Architektury, Sztuki i Techniki Politechniki Wrocławskiej nr 11. Wrocław 1977 s. 17–20.

53. *The revolution in natural sciences at the turn of the 19th and 20th centuries and the scientific-technical revolution*. „Acta Historiae Rerum Naturalium nec non Technicarum” special issue 14: *Revolutionary changes in science and technology at the turn of 19th and 20th centuries*. Prague 1981 s. 47–66 (współautora H. Hollender).

54. Recenzja książki: *Historia kultury materialnej Polski w zarysie*. T. 6: *od 1870 do 1918 r.* Wrocław 1979. „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 1982 nr 3–4 s. 410–432 (współautor J. Piłatowicz).

55. *Jak rozwija się nauka: Spory o prawidłowości*. „Człowiek i Nauka” 1982/83. Warszawa 1983 s. 216–241 (współautor H. Hollender).

56. *Nauka pod obserwacją* (wywiad B. Roka). „Wiedza i Życie” 1985 nr 10 s. 2–6.

57. *Skazany na naukę, technikę i ich historię* (wywiad A. Wojciechowskiego). „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1985 nr 3–4 s. 465–476.

58. *Początki organizacji polskich inżynierów budownictwa*. W: *Polski Związek Inżynierów i Techników Budownictwa*. Warszawa 1987 s. 13–16.

59. *Zakończenie*. W: *Historia nauki polskiej*. T. 4 cz. 3. Wrocław 1987 s. 995–1030.

60. *Struktura i czynniki rozwoju nauki a struktura wiedzy naukowej*. „Zagadnienia Naukoznawstwa” 1988 nr 3–4 s. 405–422 (współautor H. Hollender; wersja angielska: „Science of Science” 1981–1982 N° 1–8 s. 145–166).

61. *Technika polska w latach 1918–1988*. „Zagadnienia Naukoznawstwa” 1989 nr 2 s. 261–267 (współautor L. Królikowski).

62. *Jerzy Mutermilch, 1903–1990*. „Roczniki Towarzystwa Naukowego Warszawskiego” 1990 R. 53 Warszawa 1992 s. 77–84.

